

Marker och minnen

Finlandssvensk prosa 2022

År 2022 var ett år av historiska romaner om liv och leverne i svenskspråkiga trakter – ofta byar och småstäder – och i flera fall med koppling till författarnas egna släkthistorier. Det var fråga om mikrohistoria i fiktivt format, med berättelser ur individers och familjers liv i dramatiska tider, ofta präglade av krig eller nöd. Klasskildringar och beskrivningar av förändringar i livsvillkor och yrkes- och könsroller, resor i tid, men oftast på samma plats, i Svenskfinland.

Anna-Stina Lindholm: En praktisk förklaring till att de lokalthistoriska romanerna var så många i fjol är kanske att de uppstått som resultat av pandemiårens tvång – eller möjlighet – att stanna upp och fokusera på de egna hemknutarna. En ”gräv där du står”-strategi, helt enkelt. Resultatet blev berättelser som sedan, ofrivilligt, fick en helt ny skärpa då vi som läsare tog del av dem i en ny omvälvande tid, med ett våldsamt krig i centrum av Europa. De skrämmande nyhetsbilderna och berättelserna från Ukraina gjorde oss plötsligt mer sårbara och mottagliga för berättelser som skildrade liknande upplevelser i vårt eget lands historia. De snabba förändringarna i attityden till Ryssland gjorde att läsningen av tidigare generationers erfarenheter blev angelägen – och plågsam – på ett helt nytt sätt.

Sara Rönnqvist: Det är en intressant iakttagelse! Självt har jag inte dragit den parallellen under min läsning, men så har vi ju delvis också läst lite olika böcker. Under min läsning har jag funderat mycket på det ömsesidiga förhållandet mellan natur och kultur och läst böckerna som funnits på min läslista mot bakgrund av samtidens klimathot med det paradoxala i att å ena sidan behöva tackla ett överflöd av saker, kläder och mat och å andra sidan behöva planera för en framtid präglad av brist på motsva-

rande produkter, allt i takt med en ökande befolkning och utplåning av odlingsjord. Mitt i allt det här lever människan ändå sitt liv, fortsättningsvis med ett bultande hjärta som gör sig påmint, i tid och otid. Det djupt mänskliga i sökandet efter kontakt, gemenskap och tillhörighet löper som en tråd genom berättelserna.

A-SL: Du har rätt, berättelserna i böckerna blickar både bakåt och framåt. De påminner oss om hårda tider som tidigare generationer har genomlevt, men också om stora utmaningar och förändringar som vi kan ha framför oss. Och om att vi står inför dem tillsammans med andra människor, djur och växter. Stora ord så här inledningsvis, men ska vi börja titta lite mer i detalj på vår bokhög?

Från åkern till fabriken

A-SL: **Maria Turtschaninoffs** *Arvejord*, som nog är en av de mest omtalade finlandssvenska böckerna i fjol, är en roman där det historiska perspektivet sträcker sig från 1600-talet till idag. Det är också en berättelse som i viss mån spränger ramarna för den traditionella realistiska romanen. I centrum finns en gård i Österbotten, Nevabacka, som huvudpersonen i ramberättelsen ärver och vars historia vi sedan

som läsare får ta del av. Turtschaninoff, som är känd som skapare av feministiska fantasyvärldar för ungdomar, skriver nu fram en vidunderlig men verklighetsbaserad berättelse för vuxna. Folketro möter kristendom och historiska händelser vävs ihop med personliga livsöden i en episk skildring av relationen mellan människan och naturen.

Sara Rönnqvist: Själv hade jag faktiskt lite svårt att få grepp om romanen i myllret av människoöden som ömsom offerar till skog och mosse och ömsom avvisar tron på skogsfolk och -väsen i en stark gudsfuktan. I takt med läsningen växer sig dock en förståelse för greppet fram. Bågen som spänns över femhundra år gör gällande att människor kommer och går medan platsen den består, delvis bortom människans kontroll, men också med avtryck från människans val och rådande trosföreställningar.

A-SL: Ja, det är ju fråga om en kollektivroman i stil med de magisk-realistiska romanerna från Sydamerika, som Gabriel García Márquez *Hundra år av ensamhet*. Det fina med Turtschaninoffs bok är att den ger läsaren en möjlighet att se världen såsom människorna på Nevabacka antagligen gjorde det under en tid då tron på att naturen var besjälad var stark. Insikten om att vi människor lever som en del av naturen, på dess villkor, växer fram under läsningens gång. Dessutom finns det spänningsmoment, som jakten på en viss gul orkidé, som vi kan följa i många generationer. Ibland bryts även romanformen med inslag av brev, dikt och motton för varje århundrade, lite som i en läsebok för barn. Men ändå för vuxna.

SR: Ja, det är en slående beskrivning! Jag slogs själv också av hur stilen förändras i takt med århundradena, likaså karaktärernas känslor och förväntningar. När vi når 1800-talet bryter helt klart romantiken in och vi får bland annat inblick i en ung bondmoras känsloliv när hon börjar tvivla på sitt val att gifta sig till gården Nevabacka och hur hon i stället börjar svärma för en forskare på besök från Åbo i jakt på den gula orkidén. De prosalyriska inslagen berör mig personligen kanske starkast, exempelvis avsnittet ”Bröd och sten” som på några sidor skildrar hur en relation etableras, utvecklas och

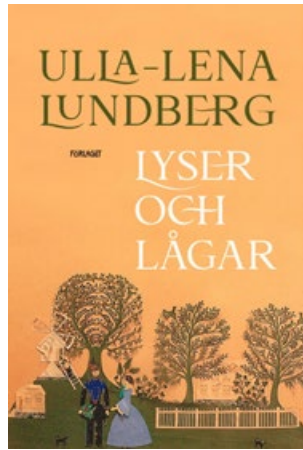
upphör under loppet av några nödår som skildras via tillgången eller bristen på bröd. Dikten, som för tankarna till Runebergs ”Bonden Paavo”, avslutas träffande med raden: ”En gång gav min älskade ett bröd av finaste vete.” (s. 198)

A-SL: En annan stor berättare och säker stilist är **Ulla-Lena Lundberg**, som efter en längre paus äntligen gett ur en ny roman, nämligen *Lyser och lågar*. Den utspelar sig från mitten av 1800-talet till början av 1900-talet, alltså en kortare tidsperiod än *Arvejord*, men den rör sig å andra sidan geografiskt på flera olika orter, både i Österbotten och Nyland. Dessutom tar sig flera huvudkaraktärer utomlands, först i sällskap med Finska gardet på en bedrövlig krigsexpedition under Krimkriget och senare på en mer behaglig inspirationsresa till berömda folkhögskolor i Sverige och Danmark. En central roll i boken spelar nämligen Finns folkhögskola i Esbo och det vi som läsare får ta del av är både den glödande bildningsidealism och de praktiska utmaningar som präglade livet och vardagen där. Historiska personer som Robert Rostedt – i boken kallad Borgstedt –, Uno Stadius och Arvid Mörne skyntar förbi i berättelsen, men de som lever starkast kvar efter läsningen är nog de kvinnliga karaktärerna. Sådana som pigan Bitt som vandrar till fots från Vörå till Helsingfors, på jakt efter ett bättre liv. Eller Olga som i egenskap av föreståndarinna spelar en central roll i historien om Finns folkskola. Förändringen i kvinnornas yrkesroller och sociala sammanhang skildras på ett skarpt och levande sätt: *Lyser och lågar* är faktiskt något så ovanligt som en historisk roman med en optimistisk grundton. Inte romantiserande, men hoppningivande – åtminstone för mig som är lärare till yrket och tycker att utbildning för alla, oberoende av bakgrund, är ett viktigt ideal som är värt att sträva efter i alla tider och sammanhang.

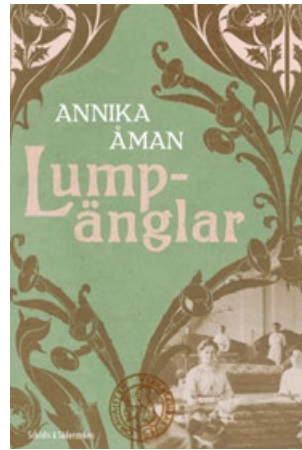
SR: Av de historiska romaner som föll på min läslott slås jag av att de alla skildrar någon form av brytningspunkter. Även klassperspektivet är närvarande, men mer på avstånd. **Berndt Berglund** skildrar sent sjuttonhundratals och tiden kring den franska revolutionen i *En gastronoms blodiga händer*. Tidsperioden får läsaren ta del av via den österbottniska bondsonen Johan Udde som efter olika

Sanna Mander

Mika Tuominen

Sanna Mander

Studio Andrei

omvägar hamnar i Paris, som kocklärling hos en borgare som värvar honom som spion både bland adeln och folket. Det går undan som i en actionfilm och även om den till synes opportunistiska huvudkaraktären inte alltid känns så grundad och bara sveps med för handlingens skull är det stundvis rätt underhållande. Berglund, som också är kock, kryddar även sin berättelse med gastronomiska inslag, vilket den franska landsbygden och Paris societetsliv ger utrymme för.

I **Catharina Östmans** *Månskenssonaten* får läsaren även känna närvaron av kvinnoemancipatoriska strävanden. I den biografiska romanen skildras den historiska personen Anna Frosterus under åren 1860–1862 då hon bland annat verkade som föreståndarinna för Wasa fruntimmersskola. Skildringen, ur ett inifrånperspektiv i tredje person, kretsar främst kring Frosterus motstridiga känslor när det gäller hennes önskan att få ge sig hän åt sitt kärleksobjekt, läkaren Mathias Churberg, men samtidigt hennes värnande om den egna självständigheten och frigörelsen. Jag hade gärna sett att romanen, som på sina ställen känns lite oredigerad, hade vågat ta ut svängarna lite mer i form av litterär tolkning, särskilt i skolmiljön som nu skildras sparsamt.

A-SL: Jag har också läst flera historiska romaner där kvinnor uttryckligen är i centrum. En av dem är *Om detta talar vi inte* av **Marianne Peltomaa**, som tidigare har skrivit samtidsromaner och deckare, ofta med samhällskritiska teman. I den nya romanen är klassperspektivet mycket starkt: berättelsen utspelar sig före, under och efter inbördeskriget i en icke namngiven finländsk stad med omnejd och

fokuserar på den såriga relationen mellan en ung piga, Helvi, och hennes husmor fru Signe, en äldre barnlös fru till en bankdirektör. Inbördeskriget och dess arv är ju inget nytt tema i den finlandssvenska litteraturen – faktum är att det också dyker upp i två andra böcker även det här året, nämligen i den tidigare nämnda *Lyser och lågar* och i *Amor fati* av Tom Sandqvist. Men de flesta berättelserna innehåller ändå detaljer och perspektiv som är viktiga för vår kollektiva självförståelse. I Peltomaas bok finns till exempel ett adoptivbarn, Alice, som dyker upp i bankdirektörsfamiljen och fungerar som en katalysator för den tystnad och maktkamp som de andra kvinnorna lever i och lider av på olika sätt. Peltomaa, som skrivit om adoption även i flera av sina tidigare böcker, ger oss Alice som en symbol för en ny möjlighet till ökad förståelse och ett nytt liv.

SR: Även **Annika Åmans** *Lumpänglar* skildrar kvinnoliv i början av 1900-talet, närmare bestämt 1926–1932. Handlingen är förlagd till en fabriksmiljö ute på den österbottniska landsbygden. I romanen får läsaren följa några kvinnoöden vid Oravais textilfabrik. I centrum finns Alma som anländer till fabriken i romanens början med en önskan om att tjäna sina egna pengar som förhoppningsvis ska ta henne till Amerika. Jag uppskattar att det motstridiga med att arbeta skyntar fram, bland annat i Almas vilja att arbeta hårt och skaffa sig en nödvändig ekonomisk frihet samt i textilfabrikarbetarnas diskussioner om bristande arbetsvillkor och -säkerhet. Romanens fokus ligger däremot på en spirande relation mellan Alma och mångsysslaren Gunnar som också arbetar vid fabriken. Denna skildras ge-

nom en stark dramaturgi, och romanen, som utgår från Åmans pjäs med samma namn, känns mycket filmisk i sitt berättargrepp. Jag skulle dock gärna ha sett lite fler scener från själva fabriksarbetet, hur det känns, luktar och låter. Min tanke går till exempel till Therese Bohmans *Den andra kvinnan* (2014), där köksarbete och klass beskrivs genom bland annat unkna lukter, konsistensen hos gammal mat i avloppen och hur den fysiska miljön för mer traditionella "arbetaryrken" sätter sig i ens kropp. Visst skildrar Åman arbetarnas förhållanden och organisering samt den klassresa som Alma gör i bokens andra hälft. Jag berörs dock mer av Åmans (sinnliga) beskrivningar av till exempel brödbak och pianospel än själva fabriksarbetet som stundvis känns mer som en fond mot vilken händelserna äger rum.

Romanen, till skillnad från en pjäs, kräver mer av språket när det gäller beskrivningar av bland annat det sinnliga, men också av blickriktningar och i vilken ordning något äger rum. I film och pjäs kan ju detta förmedlas med andra medel.

A-SL: En roman som, enligt min mening, lyckas väl med att måla upp en hel värld enbart med hjälp av ord är *Snart har sommarn blommat ut* av **Karin Collins**. Hon skildrar livet i sin egen hemstad Hangö före och under vinterkriget och det som läsaren får ta del av är en vardag på olika håll i staden där människor lever sina liv i olika miljöer – i butiker, skolor och hem, på kexfabriken och på pensionatet Bellevue – tills alla plötsligt drabbas av en yttre katastrof. Allt förändras och den nya vardagen styrs av bombningar, matbrist och det ständiga hotet om ockupation och död. I en intervju under ett seminarium på Svenska litteratursällskapet berättade Collins att hon skrev boken samtidigt som nyheterna om anfallet mot Ukraina spreds i medierna och som läsare är det nästintill omöjligt att inte se liknande bilder i huvudet under läsningens gång. Att Collins aldrig förfaller till onödigt frosseri i skräck eller våld – eller demonisering av fienden – är ändå en tröst. Den här boken kunde användas i undervisningen i svenska, för dem som nu har flytt och bor här, tänker jag. Eller kanske till och med översättas till ukrainska?

SR: **Ann-Luise Bertell**, som redan är en etablerad

författare, lyckas väl med de till synes små observationerna. I romanen *Glöm bort din saknad* skildras en hemvändarfamiljs strävan att bli en del av ett litet efterkrigstida bonde- och bysamhälle i Österbotten på 1950-talet. Detta görs via barnet Marlenes sinnen i form av observationer som sedan utvidgas och återknyts till. Likt när ett barn snappar upp vad som sägs och knyter ihop trådarna vartefter vävs också berättelsen ihop. Särskilt väl beskriver Bertell en tystnadens kultur full av ord som inte sägs, som sägs bakom ens rygg, stockar sig eller inte finns eller som yttras på ett annat språk. Hon har känsla för de små gesterna, minspelen och blickarna, som blir så högljudda när orden uteblir. Marlene konstaterar att: "ord var det farligaste som fanns" (s. 221). Mamman bär på en sorg och en saknad efter äldsta dottern som blev kvar i Kanada. Hon tystnar, liksom så pappan som inte får den utlovade platsen på byns bank efter hemkomsten. Hos mormorn, som utövar läkekonst, får Marlene lite andrum. Hon lär sig tvätta döda kroppar och förbinda sår, lyssna och hjälpa folk somna in. I slutet tonar en upptakt till en klassresa fram.

A-SL: En sista bok som också kunde sägas höra till de historiska romanernas skara är *Kerstins bok – Allt handlar om barnen* av **Mikaela Nyqvist**. I den är persongalleriet smalt, men tidsperspektivet långt: allt kretsar nämligen kring en huvudperson, Kerstin, som växer upp i Nylax i Österbotten under efterkrigstiden. Läsaren får följa med alla milstolpar i hennes liv som, i enlighet med titeln, kretsar kring föräldraskapet och barnens uppväxt och liv. Litterärt och stilistiskt är texten enkel och ställvis ojämn, men som dokumentation av ett kvinnoliv i en viss generation i ett visst sociokulturellt sammanhang har den ändå sin plats.

Datorer och telefonsvarare

SR: Utöver de klassiskt historiska romanerna är det även ett par böcker som rör sig i en närhistoria till vår samtid, under 80- och 90-talen. De tar antingen avstamp i nuet för att blicka bakåt eller förlägger sig helt i backspeglarna. Eftersom den teknologiska utvecklingen har gått så otroligt snabbt de senaste 30–40 åren fascinerar jag mycket av dessa berättelser.

telser som befinner sig relativt nära vår tid. De liknar samtiden, men ändå inte. Likt hur de nordiska språkens närhet som grannspråk gör det möjligt att upptäcka något om sig själv och sin omgivning, får även denna relativt korta tillbakablick mig att inse hur mitt förhållande till och syn på verkligheten förändrats på bara ett par årtionden. I **Johannes Ekholms** *Karmakoma* skildras till exempel ett sent 90-tal, internetålderns början, som gjorde en mer platsbunden än mobil. I romanen figurerar två jagberättare: Jimi, som man får följa i en handlingsdriven ”yttre” värld, och Mari som talar utgående från en digital fragmentarisk ”inre” värld där hon existerar främst som anonym digipersona. Det som de har gemensamt är Erno, som utövar makt över Jimi medan Mari har makten över Erno, som hon sexchattar med. En dold homoerotik anas redan från första stund och romanen når en rå klimax i sin annars också groteska stil med kukar som strilar, tjocka lemmar som pöser, djurs inälvor, mat och kroppsvätskor.

Om det hos Ekholm är stationära klossar till datorer, datorspel och en pipande tamagotchi som utgör tydliga tidsmarkörer, är det hos **Peter Sandström** i stället en rosa telefonsvarare i 80-talets Helsingfors. Romanen *Den stora blondinens sista sommar* är dock så mycket mer än bara en tidsskildring. Det är fråga om en universell berättelse om väntan, icke-infriade förhoppningar, olycklig kärlek och minnets spel och ingen gör det så bra som Peter Sandström. När det är dags för en ung vuxen dotter att flytta ut, dras romanens jag-berättare tillbaka i tiden, till en sommar av väntan och olycklig kärlek där han fördriver tiden med att tvätta fönster och vänta på samtal från objektet för sin kärlek, som åkt bort och lämnat honom ensam kvar i stan. Han har lovat vattna hennes blommor och tillbringar sålunda stunder i hennes lägenhet där han vandrar omkring som i ett museum med stumma saker. Med lågmäld humor beskrivs hur han, likt Amélie från Montmartre, gör små sabotage i lägenheten, som till exempel att hälla vatten i hennes skor, klippa ett litet blad av en yuccapalm och snoka. Han testar hur länge han kan låta bli att vattna krukväxterna innan de börjar reagera. Han söker efter svar och lyckas till och med tillskansa sig en telefonsvarare – en rosa – för att alltid kunna ta emot livstecken. I sin väntan tvättar

han fönster och liknar fönstertvättandet vid poesi. Även Sandström gör poesi av gummirakans rörelser, trasan, den tysta jobbarkompisen Virtanen och ett Helsingfors dränkt i apelsingul eftermiddagssol. Det är vackert så det svider.

Yttre och inre resor

A-SL: Jag hade inte så många böcker där handlingen utspelar sig i nutid i min bokhög, men ett gemensamt drag för dem jag har läst är att den geografiska rörligheten är stor. Det här är förstås inte förvånande i sig: även om pandemin fick oss att stanna upp ett tag skildrar de böcker som utspelar sig i vår tid till stora delar ett modernt liv bortom den. I *Vad gör fjärilar när det regnar?* leker författaren **Sanna Tahvanainen** med *chick lit*-genrens konventioner: huvudpersonen Li är en marinbiolog och pianist som reser på sommarsemester till en ö i Ålands skärgård och blir störförälskad i en mystisk och karismatisk målare av fågeltavlor. Boken skildrar resor till Köpenhamn, Paris, Florens, Göteborg och Helsingfors. Fokuseringen ligger på romantik och lyx och det gör boken till en eskapistisk cocktail som kan locka helt nya typer av läsare, men även stöta bort sådana som läst Sanna Tahvanainens tidigare romaner, diktsamlingar och barnböcker.

SR: Jo, lek med genrer är utmanande, särskilt om det blir oklart för läsaren hur något ska läsas och om det låser författaren till en viss form eller ett visst grepp. Jag upplevde något motsvarande vid läsningen av **Zandra Lundbergs** *Konsten att hitta sig själv på Bali*. Romanen som är rapp och medryckande beskrivs som självbiografisk, och jag får känslan att det ligger Lundberg i fatet. I stället för att fokusera på trenden med att åka på olika former av så kallade retreatar för att ”hitta sig själv”, vilket titeln utlovar, verkar romanen låsa sig lite vid ett ”krav” att redogöra för och psykologisera berättarens hela levnadslopp. Jag hade uppskattat en tydligare avgränsning här som kunde ha möjliggjort en lite tydligare gestaltning av fenomenet med dessa retreat-resor, som verkar locka till sig vitt skilda typer av människor.

A-SL: En bok där resandet är en grundförutsättning

för sökande efter identitet och tillhörighet är *Till min syster på andra sidan havet* av **Zinaida Lindén**. I den möter vi Nonna Rozenberg/Nancy Berman, som är en judisk barnboksförfattare, bosatt i Boston men för tillfället på klassträff i S:t Petersburg. Hon skriver brev till sin lillasyster Lija Rozenberg/Lalique Rose, som är en före detta balettdansös och bosatt i Tel Aviv. Detta mönster av etniska, kulturella och nationella pusselbitar avslöjas bitvis då Nonna/Nancy berättar minnen från sin barndom i det dåtida Leningrad parallellt med att hon återger sina upplevelser av nyriktadhet och fattigdom och religiositet i Ryssland i berättelsens nutid, 2013. Eller sina upplevelser av tonårsliv i Rom och vuxenliv i Boston och, slutligen, en resa till en messiansk judisk koloni i Tel Aviv. För en svenskspråkig läsare år 2023 blir Lindéns bok en resa till många olika platser och tider i en kunnig och erfaren guides händer. Lindén är övertygande och resan tankeväckande. Den här boken och rösten behövs, både för att påminna oss om vad Ryssland var och hur världen ser ut bortom våra nationella och kulturella gränser.

SR: Ett byte av kultur förekommer även i **Ulrika Hanssons** *Fannys väg*, om hemvändaren Fanny som en bit in i romanen flyttar från Helsingfors till en by i norra delarna av Svenskösterbotten. Romanen bär på tunga teman som sorg och skuld, vilket Hansson lyckas skildra på ett komplext och trovärdigt sätt via karaktärernas känsloutveckling. Romanen vill dock emellanåt slå över i både lite krim och feelgood, det sistnämnda särskilt i beskrivningar av vänskapen mellan stadsbon Nettan och österbottniska Fanny. I vänskapsbeskrivningen går tanken till filmvärlden

och de hemvändarberättelser där skillnaderna mellan stad och land skildras med hjälp av motpoler, vilket även Daniel Wickström är inne på i sin recension av boken i *Ny Tid* (12/2022).

A-SL: En samtidsroman som utspelar sig i en rikssvensk miljö och är skriven med ett helt annat tonfall är *Glömnda rum* av **Robert Åsbacka**. Den är del två i en trilogi och utspelar sig i Eskilstuna i Sverige med den frånskilda arbetslösa före detta akademikern och författaren Erik i centrum. Här skildras en vardag i ett postindustriellt Sverige med lakonisk humor. I Åsbackas bok är pandemin faktiskt närvarande, bland annat i form av en tragikomisk berättelse om en hund som får sätta livet till på grund av ägarens missriktade covidrädsla. Men även i övrigt är förlust och död teman som ger berättelsen en allvarlig klangbotten. Vi rör oss bland vinddrivna existenser som kan sin Nietzsche och sin Tom Waits och som kämpar för att lära sig hantera vardagen med insikter som "Fungerar den går resten av sig själv".

SR: En bok som förbryllar mig och som bär drag av formelstöpt film med representationer av gott och ont är *Agent Karma* av **Anne Manner**. Boken, som handlar om hur gud och djävulen slår sig ihop för att göra indelningen mellan himmel och helvete tydligare, avklarar intrig efter intrig i snabb takt och karaktärernas beteenden evalueras fortlöpande. Sensmoralen verkar vara kontextkänslig på så sätt att det goda kan kräva en viss dos elakhet, men att till exempel döma ut narcissister och mobbare känns problematiskt. Boken, som stundvis är lite smårolig, kommer för ovanlighetens skull med en

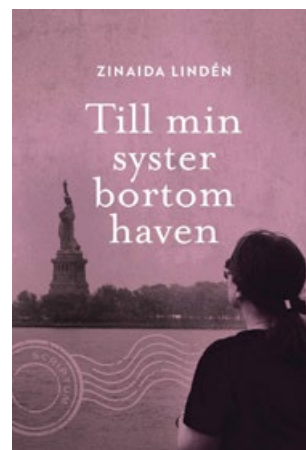
Fredrik Bäck

Ezgi Johansson/Ellen Portin

Ellen Portin

Studio Andrei

önskan om att så många (läsare) som möjligt ska känna ”igen sig i karaktärerna som kämpar för en vänligare värld”. Det må vara en ödmjuk önskan, men jag kan inte låta bli att fråga mig om det inte är det omvända – det att vi även vågar se och förstå det fula eller rent av ondskefulla i oss själva – som i längden skulle leda till en bättre värld. Boken gör ändå hoppfullt gällande att det är de små handlingarna, som ett samtal eller ett vänligt ord, som kan göra skillnad i en annan människas liv.

Samtal i tid och rum

A-SL: En bok som kom ut i fjol som skiljer sig genremässigt från de andra är brevboken *Åren* av **Kjell och Mårten Westö**. I den för de två författarbröderna ett samtal i skrift, 50 texter som har formen av kåserier, essäer, korta prosastycken, kolumner och dikter. Vissa behandlar minnen som skribenterna har skrivit om förr eller använt som inspiration för fiktiva texter och båda gör nedslag i historien i en strävan att förstå sina släktingars och, framförallt, sin mammas liv. Därtill skriver de om upplevelser som definierar deras egen generation, som interrail-resor, musik och fotboll. Kjell gör allmänna observationer om skrivande och Mårten skriver skarpt och gripande om faderskap. Ibland skymtar läsaren sprickor i syskonrelationen, men de får aldrig formen av olösliga konflikter. De två skrivande bröderna verkar vara i samklang med varandra och verkar genuint uppskatta det faktum att de kan skriva en bok tillsammans på detta sätt. Kontrasten till en annan aktuell bok, *Den violetta timmen* av **Merete Mazzarella**, där författaren riktar sig till en bror som hon aldrig hann inleda ett djupare samtal med och som nu är död, är slående.

SR: Också **Susanne Ringells** *Kroppens kalligrafi* – även den en genremässig utstickare – riktar sig till en död närstående. Boken är tillägnad ”min älskade A”, som dog år 2021 och får läsas som Ringells bortgångna man Anders Larsson. Boken är en blandning av små munsbitar till essäer, prosalyriska texter och något som liknar noveller. Även referenser och citerad dikt förekommer. Det är vemod, sorg och samtal med dem som gått före. Genom boken löper även förhållandets berg, dalar och cykler, likt

årstiderna som presenteras i ett återkommande kapitel vid namn ”En resande ett rum”. Ramsans rim och rytm är ständigt närvarande och språket liknar stundvis börens. Texten ”I rummet intill” sticker ut med en mer dramaturgisk kurva och replikskiften. I Ringellsk anda är det även här lyriskt och språkligt lekfullt om ett läkarbesök och kvinnokroppen, för att inte tala om humorn i kombination med ljudlära och grammatik. Språkvetaren i mig ler så det hörs och blir förtjust vid rader som: ”mitt sexliv var så fult som vokalerna i helsingforsdialekten det enda språk som talades var övertalandets och jag barmhärtigt supinum” (s. 110–111).

A-SL: Ett av de mer experimentella fiktiva verken i fjol var *Loop* av debutanten **Christoffer Steffansson**. På ett yttre plan handlar den om ett gäng ungdomar som vandrar omkring i författarens egen uppväxtstad Borgå en dag år 2018. Men egentligen fungerar den som en nedteckning av reflektioner över en rad olika teman, som konkreta föremål, låtar, tavlor, filmer, klassiska böcker, hiphoppare, rökanke, fyllor och fester, smeknamn och en bar som heter Old Town. På ett ställe finns en hel sida med namn på skivomslag på temat hem, lite senare 4½ sidor med namn på hiphopartister. I slutet finns en lång essä om hiphop, men även analys av andra teman, som högstadiet, vänskap, mellanförskap, icke-platser och mening. På ett mer generellt plan kan boken sägas handla om nostalgi och tidens gång och till sin form är den starkt influerad av de klassiska modernisterna. ”Vi sitter fast i en loop av missnöje och nostalgi” säger en av karaktärerna på ett ställe i boken. Kanske kunde man säga att *Loop* är som *Odysseus* av James Joyce, men placerad i en finlandssvensk småstad i början av 2000-talet. En text att låsa in i en tidskapsel med hopp om att någon vill och kan öppna den i framtiden.

SR: Ja, Steffansson uppehåller sig, likt Sandström, en del vid minnets förrädiskhet. Även explicita hänvisningar görs till Proust och hans madeleinekaka, som kan väcka det förflutna till liv. Steffansson använder sig också av marginalkommentarer som ter sig lika subjektiva och godtyckliga som minnet självt – ett medvetet val av författaren? Personligen trivs jag bra i vännernas resonemang som oftast

avlöser varandra friktionsfritt. Vardagssamtalens semantiska tomhet är rätt frånvarande, läsaren får ta del av resonemang och minnen som genomgått filtrering, och gott så. Därför läser jag kanske också *Loop* lite mer som en essä än som en roman. Som särskilt njutbar upplever jag mikrokritiken av populärkulturella produkter som till exempel flingor, kläder och musik. Jag imponeras också av hur insiktsfullt Steffansson låter karaktären Samuel förstå sig på kärlek: ”Att han aldrig fick ihop alla detaljerna till en helhet tvingade honom tillbaka till henne, och denna rörelse var själva kärleken.” (s. 38).

Från Helsingfors till Abiogenesis

A-SL: En novellsamling av en av den finlandssvenska litteraturens *grand old men* är *Äldre män* av **Johan Bargum**. Samlingen består av sex noveller, alla skrivna i jag-form med berättelser om äldre män – och i viss mån barn –, oftast i finlandssvenska medelklassmiljöer i Helsingfors. Tids- och platsmarkörer som Lyrans och Akademiens julkonsert förstärker intrycket och övergripande teman som dyker upp i berättelserna är försvunnen barndom, stumhet eller svaghet i relationer och minnen: ”Minnet är en opålitlig tjänare när det gäller detaljerna. Men man kommer ihåg smärtan” står det på ett ställe i boken. Novellerna är väl komponerade och tonfallet är lågmält, ställvis humoristiskt. Bargum lyfter fram de äldre människors värld och fångar den väl.

SR: Ja, jag slås främst av avsaknaden av viljestyrka hos novellernas män, som ter sig oförstående inför det som berättaren uppfattar som feminint. Händelserna beskrivs lakoniskt utan inre känslöförmågor, vilket också medför en känsla av distans från skeendena, med till exempel konstateranden som: ”Med kvinnor blir det lätt så att det står en kappsäck i tamburen”. Denna oförståelse verkar gå hand i hand med att karaktärerna uppfattar sig som offer för händelserna. Frånvaron av en (närvarande) mor går också igen i några av novellerna och verkar ges som förklaring till den delvisa handlingsförklaringen. Jag kan inte låta bli att sucka lite trött åt denna viljesvaghet, men faktum är ju att denna dystymi existerar och därav ska detta perspektiv naturligtvis också ha en plats i litteraturen. Till sin

komposition är texterna dessutom verkligen novellkonst på hög nivå, särskilt i ”Den knallgula koftan” och ”Den tyska damen” där det är de små detaljerna som berättar allt och där författaren låter det osagda tala mellan raderna.

A-SL: Den sista boken i min bokhylla, som vi också båda har läst, är den kusligt hypnotiska novellsamlingen *Handbok i klarömmar* av **Johanna Holmström**. Efter några romaner, bland dem den verklighetsbaserade och hyllade *Själarnas ö*, har Holmström nu återvänt till novellformatet. Och det med bravur. Den nya samlingen består av tio noveller som hänger ihop och är placerade i kronologisk ordning så att de första utspelar sig i en vag samtid och de senare i en avlägsen framtid. Tonfallet går från obehagligt till mardrömslikt och de dystopiska dragen kryper fram och förstärks successivt under läsningens gång. Aktuella nyheter som läsaren kan känna igen, om allt från Jörn Donners dotter till en kvinna som har mördat sina nyfödda barn, och de realistiska finländska landsbygds- och stadsmiljöerna ger ett falskt intryck av kontroll och vardaglighet. När vi som läsare sedan så småningom tas från dagens östra Helsingfors till morgondagens öken-samhälle Abiogenesis, är vi redan förlorade i en värld där människor skapar humanoider som skapar nya människor för att hålla mänskligheten vid liv. Det vi då får ta del av är filosofiska grubblerier om mening och fri vilja. Men också en eventuell möjlighet till flykt? Holmström skrämmer oss på ett sätt som vi bör bli skrämde av och vidareutvecklar de resonemang som ligger under ytan i den bok som vi började vår översikt med, nämligen *Arvejord*. Ett stort tack till både Turtschaninoff och Holmström för att de verkligen får oss att tänka.

SR: Jo, hos Holmström vilar hela tiden ett mörker och obehag i bakhåll. Sättet som hon låter novellerna successivt gå från en samtid präglad av mänsklighetens avigsidor med våld, misshandel och desperation till en kontrollerad artificiell och till synes ”ren” och ”god” värld är verkligen trollbindande. Jag slås också av hur det så väl avvägda, till synes sakliga, berättargreppet får mig att till fullo förstå karaktärerna inifrån, till och med modern som tar livet av sina barn. Liksom i genombrottsverket *Ca-*

mera Obscura från år 2009 låter Holmström även i *Handbok i klardrömmar* en del karakterer ge ifrån sig ett eko in i de senare novellerna, vilket bidrar till den suggestiva stämningen. Mot denna bakgrund av en samtid full av irrationella och ondskefulla handlingar blir det mänskliga något som måste utmanövreras och läras av med i den avlägsna framtiden, för att kunna skapa en ren ny värld med frisk luft, näringsrik mat och rationellt handlande. Att vem som helst inte ska kunna föröka sig hur som helst blir en nödvändighet, en diskussion som intressant nog får luft även i Åmans *Lumpänglar* där ett 1930-tal har nåtts av nationalsocialistiska rännilar. Liksom Turtschaninoff spänner en båge över historien där människan levt både med och av naturen, avfyrrar Holmström sin pil in i en framtid där lösningen har blivit likriktning som botemedel mot det mänskligt oberäkneliga som i Abiogenesis beskrivs som ”vilt”. I den sista novellen ”Förlorat paradiset” får läsaren ta del av hur det under detta konforma leverne fortfarande finns en kropp. En kropp som – trots sitt inopererade chip som reglerar allt från sömn och känslor till tankar – fortfarande kan känna och tillskriva en mening till pulsen som höjs, vattnet som börjar rinna ner för kinden, könet som blir vått. I kursiva fragment bryter så minnen in, känslor och frön till alternativa tankar – fria tankar.

*

A-SL: Hur ska vi då sammanfatta våra läsupplevelser?

SR: När jag blev tillfrågad om att läsa den prosa som gavs ut år 2022 blev jag smått panikslagen. Hur ska jag hinna och orka läsa så mycket på relativt kort tid? Jag är van att jobba med texter, men har de senaste åren läst och skrivit mest akademiska sådana där tidsperspektivet är lite annat. Redan efter två avklarade böcker kände jag dock hur motivationen växte och jag fick känna mig lite som en detektiv som skulle komma till botten med den finlandssvenska prosan år 2022. Även de böcker som inte talade till mig så starkt fick ändå ett mervärde genom den uppmärksamhet som jag gav dem i samband med det här uppdraget. I egenskap av samtalsforskare är jag även förtjust över att just den här översikten skrivs i samtalsform och att jag har fått stifta bekantskap

med en ny samtalspartner. Tack, Anna-Stina!

A-SL: Jag, som är lärare i modersmål och litteratur till yrket, försöker ju alltid läsa aktuell finlands-svensk litteratur för att kunna tala om och rekommendera ”årets böcker” för mina studerande, men det var ändå en ny upplevelse att göra det systematiskt, som underlag för en skriven text. Det gav mig en ny insikt i bredden och variationen, men också i hur en gemensam plats och tid, på gott och ont, ger upphov till likheter. Hur det finns teman med variation som så att säga ligger i luften. Dessutom tyckte jag, som du, att det var roligt att översikten har formen av en dialog, att vi är två om läsningen av den här speciella bokhögen. Ett stort tack till dig, Sara, för ett fint samtal!

ANNA-STINA LINDHOLM
& SARA RÖNNQVIST

Johan Bargum: *Äldre män*. Förlaget M.

Berndt Berglund: *En gastronoms blodiga händer*. Scriptum.

Ann-Luise Bertell: *Glöm bort din saknad*. Förlaget M.

Karin Collins: *Snart har sommarn blommat ut*.
Schildts & Söderströms.

Johannes Ekholm: *Karmakoma*. Förlaget M.

Ulrika Hansson: *Fannys väg*. Schildts & Söderströms.

Johanna Holmström: *Handbok i klardrömmar*. Förlaget M.

Zinaida Lindén: *Till min syster bortom haven*. Scriptum.

Ulla-Lena Lundberg: *Lyser och lågar*. Förlaget M.

Zandra Lundberg: *Konsten att inte hitta sig själv på Bali*.
Schildts & Söderströms.

Anne Manner: *Agent Karma*. Scriptum.

Merete Mazzarella: *Den violetta timmen*.
Schildts & Söderströms.

Mikaela Nykvist: *Kerstins bok – Allt handlar om barnen*.
Scriptum.

Marianne Peltomaa: *Om detta talar vi inte*. Scriptum.

Susanne Ringell: *Kroppens kalligrafi*. Förlaget M.

Tom Sandqvist: *Amor fati*. Litorale.

Peter Sandström: *Den stora blondinens sista sommar*.
Schildts & Söderströms.

Christoffer Steffansson: *Loop*. Ellips.

Sanna Tahvanainen: *Vad gör fjärilar när det regnar?*
Schildts & Söderströms.

Maria Turtschaninoff: *Arvejord*. Förlaget M.

Kjell & Mårten Westö: *Åren*. Schildts & Söderströms.

Annika Åman: *Lumpänglar*. Schildts & Söderströms.

Robert Åsbacka: *Glömda rum*. Schildts & Söderströms.

Catharina Östman: *Mänssenssonaten*. Eget förlag.